

SANAYİ
KÜMELENMELERİNİN
BÖLGESEL
GELİŞMENİN
AMAÇLARI
AÇISINDAN
İRDELENMESİ

Ayda Eraydın

Bildirinin ana amacı

ve 1990'lı yıllarda sanayinin toplulaştığı alanlar gözlenerek kavramsallaştırılan sanayi odakları/bölgeleri ve sanayi kümeleri ile ilgili yazında ortaya çıkan modellerin bölgesel gelişmeye bakış açısı, bölgesel gelişmenin amacı ve beklentilere yanıt verebilme kapasitesi açısından değerlendirilmesidir.

Bildirinin ana vurgu noktaları

Bildiri yeni bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde giderek üzerinde durulan sanayi kümelenmelerinin dinamiklerinin tanımlanması ve anlaşılmasının bölgesel gelişme stratejileri açısından çok önemli olduğu üzerinde durmaktadır. Ancak, mevcut söylem iki konuda sorunludur.

* Bunlardan ilki, ortaya çıkışları ve gelişmeleri pek çok koşula dayalı sanayi kümelenmelerinin, basitleştirip şematikleştirilerek sunulmasının kümelenme için ön koşulların sağlanamadığı alanlar için sanal beklentiler yarattığı belirtilmektedir.

* İkinci olarak, devletin kısıtlı müdahalesini öngören bir çerçevede çekici olan bu modellerin *bölgenin içinde gelişme sağlamak* değil, *bölgeyi geliştirmek* amacı ile yeniden kurgulanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Tartışma başlıkları

- Farklı kavramsal çerçevelerden kaynaklanan sanayi bölgeleri/odakları/ kümeleri yazınına 1980'lerden başlayarak artan bir ilginin nedenleri,
- Farklı yazınlara göre sanayi yoğunlaşması/ kümelenmelerinin özellikleri
- Sanayi odakları/kümelerinde başarıyı belirleyen kurumlar, destek mekanizmaları ve politikalar
- Sanayi odaklarının/kümelerinin kilitlememek için sürekli olarak kendini yenilemesi gereği
- Yazında üzerinde çok durulan ve farklı uluslararası kurum ve firmalar tarafından köpürtülen kümelenme modellerinin son dönemde yaşanan gelişmeler ve bölge planlamanın ana amaçları açısından değerlendirilmesi

**I. FARKLI KAVRAMSAL ÇERÇEVELERE
DAYALI SANAYİ BÖLGELERİ/ODAKLARI/
KÜMELERİ YAZININA 1980'LERDEN
BAŞLAYARAK ARTAN İLGİNİN
NEDENLERİ**

BÖLGESEL GELİŞMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR KONUSUNDA 1980 SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN “YENİ BÖLGEÇİLİK” SÖYLEMİNİN KAVRAMSAL PAKETİ

Devlet müdahesine en az gereksinim duyan bir kavramlaştırma çabası

“İçsel kaynaklara dayalı gelişme ve bölgesel ve yerel girişimlere dayalı gelişme” modelinin yarattığı sorunlar

Yeni bölgeçiliğin kavramsal paketi

1. Ekonomik coğrafya yazını

- *yakınlıktan kaynaklanan getiriler*
- *mekansal birikimle beslenen öğrenme süreçleri*
- *yenilik ortamları*
- *yüksek teknoloji sanayi mekanları*
- *bölgesel buluşçuluk sistemleri*
- *öğrenen bölgeler*
- *sanayi odakları*

2. İşletme yazını

- ulusal rekabet gücünü tanımlayan faktörlerin bölgesel düzleme aktarılması ile başlayan sanayi kümeleri

Ancak her iki yazınında Marshall'dan esinlendiği, daha doğrusu 1842-1924 yılları arasında yaşamış bir ekonomist olan Alfred Marshall'ın kurduğu çerçeveden yararlandığı, daha doğrusu kullandığı görülmektedir.

YENİ DÖNEMDE BAŞARI ÖYKÜLERİNE DUYULAN GEREKSİNİM

Hem sanayi odağı/bölgesi ve kümelenme yazını yeni bölgecilik için uygun bir söylem olarak değerlendirilmiş ve oluşturulan yeni bölgesel pakete eklenmiştir. Kurumsalcı yaklaşımın ilişki ağları (network) paradigmasını neo-Schumpeterian büyüme kuramının da aynı paket içinde yer aldığı görülmektedir.

Başarı öyküleri üzerine yoğunlaşan söylem

II. FARKLI YAZINLARA GÖRE SANAYİ KÜMELENMELERİNİN ÖZELLİKLERİ

FAKTÖRLER/ KOŞULLAR	GELENEKSEL SANAYİ ODAKLARI	İLERİ TEKNOLOJİ SANAYİ ODAKLARI
ÜRETİM ÖRGÜTLENMESİ		
Firmaların nitelikleri	Küçük geleneksel üretim İleri düzeyde uzmanlaşma Aile işletmesi (Ottai,1994)	Değişik ölçekli ileri teknoloji firmaları (Scott,1992)
Teknolojik düzey	Hem basit, hem de ileri teknoloji kullanımının olması Son dönemde daha ileri teknolojiye geçiş	Temelde ileri teknoloji kullanan firmalar, ancak geri teknolojiye sahip montaj firmaları da var
Ürün ve üretim sürecindeki buluşçuluk	Formel ve enformel kurumların etkileşimi Mevcut bilgi birikiminin özellikle sözsüz bilginin değerlendirilmesi	Ağ biçiminde ortak ürün geliştirme çalışmaları
Buluşçulukta öncü kurum ve kişiler	Bilgi birikimi olan kişiler (Rabelotti, 1995) Firmadan firmaya geçen işçiler Teknolojik ortaklık ağları	Firmalar Üniversiteler Kamu araştırma kurumları
Üretim örgütlenmesi	Uzmanlaşmaya ve esnekliğe dayalı örgütlenme Sermaye ve emeğin en verimli bileşimini sağlayacak fason ilişkiler	Değişik örgütlenme deneyimleri -tabakalara ayırma -dayanışma ve ortaklıklar -yeni bir işveren-işçi anlaşması
Üretim ağlarının niteliği	Bilginin yüksek düzeyde dağılımı (Cooke,1996) Bilgi ve deneyimin paylaşılması Bilginin dağılımında araçlar (Harrison,1994b) Ortak öğrenme süreci Enformel ilişkiler ve örgütlenmede katılımcılık	İki tür ağlaşma eğilimi; Büyük firmaların ağların dışına da taşma eğilimi Yeni firmaların yedek parça sağlayanlarla daha formal ilişkiler kurmaya çabaları
Üretim ağı oluşturma nedenleri	Piyasaya yeni ürün sunmak Yeni pazarlara ve teknolojilere çok büyük riskler girmeden ulaşmak Bazı harcamaları düşürmek (vergiler de dahil)	Büyük firmaların üretim maliyetini düşürme isteği Küçük firmaların riski paylaşmak ve piyasaya daha çabuk mal sunma çabası
Pazar	Küçük pazar nişlerine yönelik üretim	Özel pazar nişlerine özel, dünya piyasası için standart ürünler
Ürün türü	Tasarım ve moda ağırlıklı Çeşitlenmiş ve özel nitelikli	Teknoloji yoğun ürünler

FAKTÖRLER/ KOŞULLAR	GELENEKSEL SANAYİ ODAKLARI	İLERİ TEKNOLOJİ SANAYİ ODAKLARI
EMEK PİYASASI		
Emek piyasasının ana niteliği	Yerel işgücü kullanımı Evde çalışan kadın işgücü	Yüksek düzeyde ayrılaşma deneyimli işgücünde yüksek düzeyde hareketlilik
Emek talebi	Hem becerili, hem de becerisiz işgücü kullanımı	Çok yüksek düzeyde eğitilmiş işgücü ile birlikte çok az becerili işgücü
Sosyal güvenlik	Evde çalışanlar dışındaki çalışanların bir bölümü sosyal güvenlik kapsamında	Çalışanların büyük çoğunluğu sosyal güvenlik kapsamında
İşçi-işveren ilişkileri	Sendikalar yörede iş barışının sağlanmasında önemli Patron-işçi ilişkileri yerine arkadaşça ilişkiler	Bağlılık- sadakat yok Yöre içinde emeğin yüksek hareketliliği
Sendikalaşma	Sendikalaşma olsa bile evde çalışanları içermiyor Sendikalar militan değil	Sendikalaşma yok
TOPLUMSAL YAPI ÖZELLİKLERİ		
Yerel örgütlerin toplumsal yapı içindeki rolleri	Yerel örgütler bazı özel hizmetlerin sunumunda, altyapının geliştirilmesinde ve yeni girişimlerin desteklenmesinde çok önemli	Teknik nitelikli yerel örgütler sorunların çözümünde etkili
Tarihsel özellikler	Küçük firmalar her zaman önemli Zanaatkarlığa dayalı üretim kültürü	Tarihsel olarak dinamik bir bölge olmak
Nüfus yapısı	Nüfusun devingeliği düşük, oldukça durağan	Özellikle yeni mezun parlak genç işgücü için çekici
Kültürel özellikler	Ortak sosyal köken, sosyal değerlerin, davranış ve normların paylaşımını sağlayan kültürel bütünlük Ortak davranma kültürü, sadakat ve ekonomik ilişkilerde fırsatçılığın az olması (Brusco,1982) Firmalararası dayanışmayı destekleyen yöreye özgü kurallar	Zengin etnik yapı

Elmas Modelinin Değişkenleri

- *Girdi koşulları*; örneğin insan kaynakları, fiziki altyapı, bilgi kaynakları, sermaye ve diğer altyapı unsurları vb
- *Talep koşulları*; iç talep yada dış talep, potansiyel pazarlar ve talebin niteliği, kullanıcının(müşterinin) seçiciliği
- *İlgili ve destekleyici aktörler*; uluslararasılaşma ve yenilikle ilgili aktörlerdir. Örneğin girdi maliyetlerinin azaltılması, süreç iyileştirme sağlanması, yenilik zincirindeki diğer işletmelerin inovasyon yapma konusunda motive edilmesini sağlayan kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri bu başlık altında değerlendirilir
- *Firma stratejisi, yapı ve rekabet* faktörü; firmaların kurulma nedenleri, kendilerine belirledikleri amaç ve nasıl yönetildikleri rekabet açısından önemlidir. Buldukları çevrede “rekabet” olması, firmaların rekabet yeteneklerini geliştirip yenilikçi olmaya iteeceğinden önemlidir. Bu başlık altında değerlendirilebilecek unsurlara örnek olarak bölgesel şartlar, sektörde faaliyet gösteren diğer firmaların yapısı, yerli-yabancı sermaye, firmaların yaratacılık kapasiteleri, rekabete yaklaşımları

III. BAŞARILI SANAYİ ODAKLARININ ÖZELLİKLERİ

- bilgiyi yaratma, elde etme ve dönüştürme kapasitesi
- mevcut becerilerinin ve uzmanlıklarının değişken ve hızla dönüşen ekonomik ortamda yeterli olması
- güven, karşılıklılık ve işbirliği gibi unsurları da içeren sosyal sermaye
- bölgesel kuruluşların, örgütlerin ve altyapının özellikleri
- **KURUMLAŞMA-YÖNETİŞİM AĞLARI VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLER**
- *yaratıcı ortam*

IV. SANAYİ ODAKLARINDAKİ BAŞARIYI DESTEKLEYEN KURUMLAR, DESTEK MEKANİZMALARI VE POLİTİKALAR

FINANSMAN	
<i>Finansman kurumları</i>	Yerel özel finansman kurumları Yerel bankalar yerel hükümet ve esnaf sanatkar birlikleri İşçi sendikaları Kooperatifler
<i>Finansman destekleri: Teşvikler Krediler</i>	Sektör ve firma tipine bağlı teşvikler İtalya'da özellikle küçük sanayiye sağlanan teşvikler; vergi avantajları ve bölgesel krediler ve daha az korunmuş işgücü Küçük ölçekli firmalara sağlanan destekler
<i>Teknolojik gelişmelere ve buluşçuluğa yönelik finansman destekleri</i>	Buluşları destekleyen kuruluşların varlığı Yerel kredi desteği sağlayan kurumlar
EĞİTİM	
<i>Eğitim kurumları</i>	Özel sektör ile birlikte kamu kurumlarının birlikte oluşturdukları eğitim kurumları ve programlar Teknoloji ve eğitim merkezleri
<i>Eğitime sağlanan destekler</i>	Girişimcilere eğitim Fabrika ve okulda sunulan çıraklık eğitimi İş başında eğitim Mesleki eğitim
DIŞSATIM VE PAZARLAMA	
<i>Dışsatım ve pazarlamaya yönelik kurumlar</i>	Dışsatım birlikleri Dışsatım olanakları konusunda bilgi sağlayan belirli konularda uzmanlaşmış bilgi merkezleri
<i>Destek mekanizmaları</i>	Pazarlar ve rakipler konusunda bilgi sağlamak Ortak tanıtım faaliyetleri
ALTYAPI	
<i>Altyapı ve diğer kolaylıkları sağlayan kurumlar</i>	Yerel yönetimler Yerel-merkezi yönetim ortaklıkları Kar amacı gütmeyen kuruluşlar
<i>Altyapıya yönelik olarak sağlanan destekler</i>	Düşük fiyatlı sanayi arsaları ve düşük faizli krediler sağlayan merkezler Yerel sanayilerin gereksinim duyduğu malların, kalite kontrolü için laboratuvarların, ARGE, pazarlama ve yeni teknolojilerin test edilmesini üstlenen "sosyal aracı" kurumların oluşturulması İyi kalitede altyapı sunumunu gerçekleştiren sanayi parkları Teknik altyapı kolaylıkları

V. SANAYİ ODAKLARININ KİLİTLENMEMEK İÇİN SÜREKLİ KENDİNİ YENİLEMESİ GEREĞİ

VI. KAVRAMLAŐTIRMADA ÖNE ÇIKAN ÖRNEK KÜMELERE NE OLUYOR?

Kilitlenmemek için ne önemli?

- Kendini yenileyebilme kapasitesi
- Farklı sektörlere kayma kapasitesi
- Değer/üretim zincirlerinin neresinde yer alıyor?
- Kendini bu zincir içinde daha üst bir noktaya getirebiliyor mu?

**IV. SANAYİ ODAKLARI /KÜMELERİ
YAZINI BÖLGESEL GELİŞME
GEREKSİNİMLERİNE NE ÖLÇÜDE YANIT
VEREBİLİR?**

Sanal-Yüksek bir Beklenti Düzeyi mi Yaratılıyor

Ortaya çıkışları ve gelişmeleri pek çok koşula dayalı olan tarihsel gelişim süreci içinde dışsallıkların yaratıldığı sanayi kümelenmelerinin, basitleştirip şematikleştirilerek sunulmasının kümelenme için ön koşulların sağlanamadığı alanlar için sanal beklentiler yaratması

Başarı örneklerine dayalı modellere dayalı politikaların çekiciliği

- **Başarıyı tanımlayan koşulların tekrarlanabilirliği**
- **Olumsuzluklar**
- **Karmaşık bölgesel sistemlere basit tekdüze çözümler**

Sanayi Kümelenme Modelleri- Bölgesel Gelişme

- *Bölgenin içinde gelişme sağlamak mı?*
- *Bölgeyi geliştirmek mi?*